

Di chantunal dal Grischun a l'Expo.02

■ En bleras vischnancas dal Grischun è el restà preschent fin oz: Il capricorn colorà che regorda al di chantunal dal Grischun a l'Expo.02. La publicaziun commemorativa ch'il Chantun ha realisà il 2003 lascha reviver las impressiuns da l'«invasiun da capricorns» dals 31 d'avust 2002 a Neuchatel. En il center da la represchentaziun grischuna a l'Expo è stà il capricorn, l'animal da vopna dal Grischun. Scolaras e scolaras da tut las vischnancas grischunas han colorà 209 capricorns, ils quals han populà quest di l'artepilage da Neuchatel. Numerusas represchentaziuns musicalas ed artisticas han dà ina bun'atmosfera. Ed er las spezialitads culinaras dal Grischun han fatg or dal di chantunal in eveniment.

Las directivas che la direcziun da l'Expo.02 aveva fixà èn stadas las suandantas: «Mitus e temp preschent» (sco tema general da l'Expo.02 per ils dis chantunals); realisaziun dal di chantunal dal Grischun

sin l'artepilage da Neuchatel, sa basond sin «Aua extrema»; concentraziun a l'artepilage, naginas occurrenzas secundaras; limità dal temp ennà sin in di; via di cun il tren.

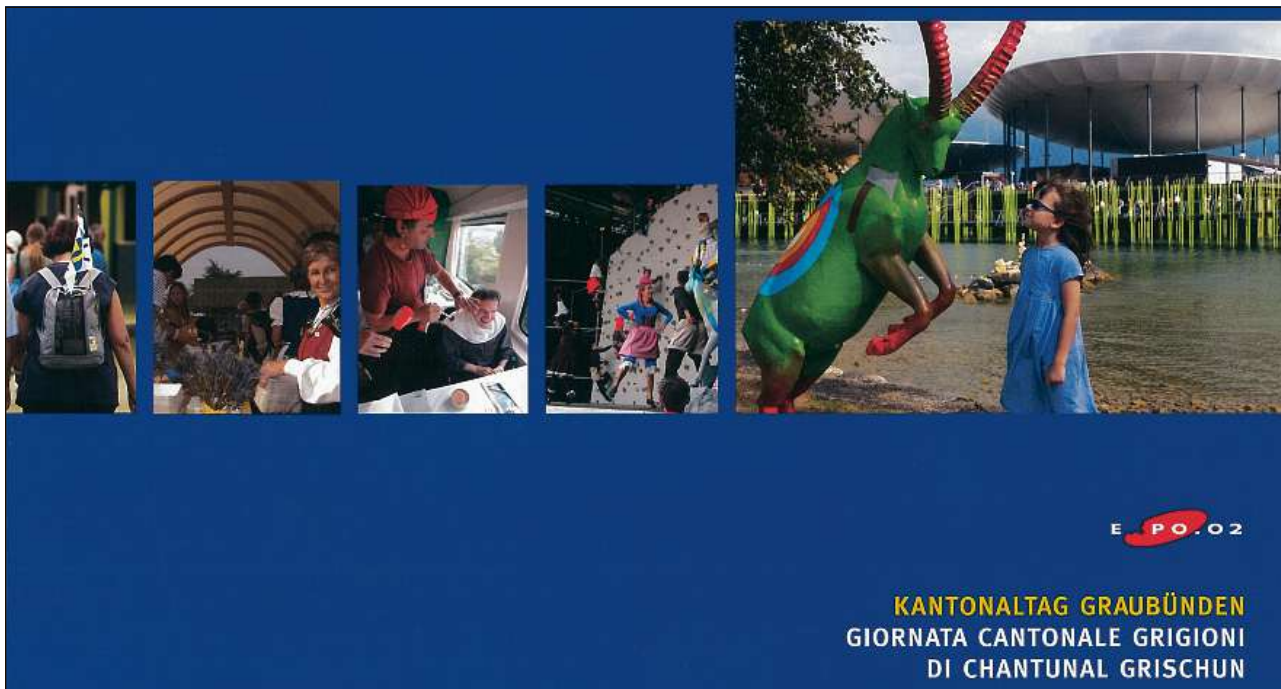
Sa basond sin questas directivas ha il Grischun sviluppà in concept ch'è sa gruppà enturn ils quatter elements «delegaziun» – «divertiment» – «culinariu» – «inscenzaziun dals capricorns» e mess quel sut il motto: «Grischun natiral è colorà».

«Aua extrema e di chantunal sco puncts culminants»

Cusseglier guvernativ Klaus Huber, il 2002 chau dal Departament da l'intern e da l'economia publica dal Grischun, cloma en memoria en la publicaziun ils dus accents chantunals da l'Expo.02:

In'expoziziun naziunala è mintga giada in eveniment spezial per la Svizra. Ella pussibilitescha da sa scuntrar e da far partrats sur dal temp preschent e l'avegnir dal pajais. A l'expoziziun naziunala duain las visitadras ed ils visitaders viver la midada, tgirar il dialog, formular giavischs e speranzas, reponderar l'atgna identitad, però er pudair far festa. En la persvasiun che questas valurs n'hajan er a l'entschatta dal nov millenni betg pers lur muntada, ha la Regenza sustegnì l'Expo.02 da bell'entschatta ed è er stada pronta da sa participar activamain.

En ina collavuraziun exemplarica cun ils auters chantuns orientals Glaruna, Schaffusa, ils dus Appenzell, Son Gagl e Turgovia è vegnida realisada l'expoziziun «Aua extrema» sin l'artepilage a Neuchatel. La tematica aua è stada sco fatga per il Grischun cun sia naiv, sias muntognas e las funtaunas che sburflan da quellas. L'aua entretscha il Grischun cun il mund. «Aua extrema» ans ha fatg anc pli bain conscient che la ritgezza d'aua en la Svizra è in regal, dal qual nus stuain avair grond quità. Bunamain 2000000 pes nivs durant tschintg mais èn il resultat impressiunant dad «Aua extrema».

Cuverta da la publicaziun commemorativa dal 2003.

Il motto dal di chantunal è stà «Grischun natiral e colorà». Correspundentamain èn stads variads tant il program cultural da basa sco er il «culinariu» ed ils capricorns. Cun il capricorn ha la marca Grischun dumagnà si' emprima represchentaziun cun success. Zunt grond plaschair ma fai che tantas Grischunas e tants Grischuns èn viajads a Neuchatel e ch'il Grischun è sa preschentà cun gronda cordialitad.

«In veritabel di da festa»

Davart las sfidas e la realisaziun dal di chantunal s'exprima il mainaproject Beat Ryffel sco suonda: L'incumbensa era da represchentar il Grischun durant in di a l'Expo.02. Ideas devi bleras, da sa decider per la dretga era uschia tant pli grev. Nus na vulevan betg ina fitg pretensiusa parada da prestaziuns chantunals. Nus avain tschertgà in punct da partenza ch'includa la populaziun dal Grischun, che mussa en moda cordiala la diversitad da noss Chantun e che sa mantegna sur in di ora. Nus essan ans decidids per il capricorn sco element central e per il motto: «Grischun natiral e colorà». Il program dueva avair insatge per mintgin: per la populaziun dal Grischun ch'ans ha accompagnà, per las Grischunas ed ils Grischuns che laschan encrescher e natiralmain per las visitadras ed ils visitaders da l'Expo a Neuchatel.

Nus avain integrà las vischnancas grischunas en noss project, scolaras e scolaras han pudì colorar mintgamai in capricorn. Uschia ha il project gi ina vasta basa, quai ch'è stà da grond'impurtanza per reussir. Tut las vischnancas e tut las scolas han immediatamain collavurà. Quai ans ha fatg plaschair ed ans ha motivà. Cura che nus avain admirà ils emprims capricorns colorads, ans èsi stà cler che nus avevan prendì la dretga via.

Gia durant la primavaira avain nus reservà tar las Viafiars federalas trens spezials cun ca. 1500 plazs. Sper la delegaziun uffiziala ed ils giasts envidads èn anc vegnidas bundant 60 delegaziuns da vischnancas, da quellas pli grondas e da quellas pli pitschnas. Ils plazs danvanz èn vegnids offrìs a la publicitad. Per noss plaschair è la dumonda stada considera-

blamain pli gronda che quai che nus avain spetgà, uschia ch'ìls trens èn stads cumplettamain occupads entaifer paucs dis. Ensemen cun las Grischunas ed ils Grischuns ch'èn viajads individualmain a Neuchatel cumpigliava la delegaziun a la fin pliras milli persunas.

Bleras furnaziuns, gruppas ed organisaziuns, gidantras e gidantras, las vischnancas, magistras e magisters, scolaras e scolaras, ils artists sco er ils sponsurs han part al success. Il padrinadi svizzer per vischnancas da muntogna ha regalà a vischnancas debblas da finanzas «lur» capricorn.

Tuts han purtà buna luna, igl era bell'aura, il program ha constà. Il di chantunal dal Grischun è daventà ina festa!

L'animal da vopna dal Grischun en il center

Tge duevan il capricorn ed ensemen cun e l'entira occurrenza a Neuchatel effectuar? En furma conscienta da saez è vegnida mussada – cun l'animal da vopna en il center – la singularitad dal Grischun. Tenor il motto: «Il capricorn: noss simbol e noss ambasadur».

L'idea era pia naschida, ma il capricorn betg anc realitad. Quai ha el però stui esser, e quai gist en 210 exemplars – in exemplar per mintga vischnanca ed in per il Chantun. Sco invasiun d'ina gronda rotscha duevan quels occupar il di chantunal l'artepilage da Neuchatel.

La realisaziun

Dal model da lain al capricorn da poliester Il model dal capricorn è vegnì stgaffi dal sculptur da lain grischun Daniel Cotti. L'artist ch'è creschì si a Sur (Surses) ha creà en ses atelier a Ramosch l'animal da vopna e furnà il model. «La natira inspirescha e motivescha mai per mias creaziuns artisticas. Jau copiesch la natira, però betg mo, ella m'instruescha, uschia che jau possia crear en plaina libertad. Cun grond plaschair m'èsi reussì da producir il capricorn tenor la natira en duas differentas posiziuns.»

Ils animals en grondezza natirala èn sinquai vegnids producìs dals frars Fredi e Hamp Odermatt (Büren, NW) or da poliester.

«Finalmain a chasa, nua che jau tutg»

Sco proxim pass èn ils animals vegnids transportads a Cuira e deponìs en la Caserna. Là èn els vegnids tractads per ina represchentaziun adattada a l'Expo.02. Scolaras e scolaras da tut las 209 vischnancas han skizzà e projectà ed èn alura sa mess cun color, penel e grond entusiassem a la lavur. L'acziun da malegiar ha durà 22 dis ed è stada sut la direcziun artistica da Hubert Bezzola da San Murezzan. Var 1250 giuvenils han prestà ina contribuziun impurtanta al di chantunal. Igl è vegnì lavurà a moda intensiva ed exacta, adina tenor il motto: «natiral e colorà».

En preschientscha da cusseglier guvernativ Klaus Huber e dal manader artistic Hubert Bezzola è silsunter vegnì infur-

ma sur dal bun decurs dal project per il di chantunal. Il padrinadi svizzer per vischnancas da muntogna ch'ha sustegnì il project ha colorà ensemen cun represchentants dal Chantun il capricorn chantunal. Per l'emprima giada è sa preschentada a la publicitad l'entira rotscha da capricorns: animals unids en la multifariadad da las colurs, ma tuttina mintga exemplar insatge spezial.

La preschentaziun

L'acziun da notg a Neuchatel

Cun trais camiuns èn ils capricorns grischuns vegnids transportads la notg dals 30 als 31 d'avust a Neuchatel. Vers las 2.00 èn arrivads ils trais camiuns cun ils capricorns sco er auters vehichels cun il rest dal material.

Uss han cumenzà las preparativs per propi. Var tschuncanta persunas èn stadas permanentamain en acziun. Il culinariu, la parada da raiver, l'aperitiv e las installaziuns da la tribuna han stui esser pronts enfin la damaun e tut ils capricorns repartìs. En l'«acziun da notg» ha l'artepilage da Neuchatel vis ina vaira invasiun: strusch in passadi, en il qual ins na veseva betg l'ambasadur colorà.

Ils giasts arrivin

Durant ch'ì vegniva anc lavurà a Neuchatel èn las 1500 persunas da la delegaziun grischuna sa messas sin via en dus trens spezials vers la Svizra franzosa. En il tren è vegnì legì, ris, discutì e fatg politica... Suenter in viadi divertent ha la delegaziun grischuna cuntanschì Neuchatel. A la staziun ha il president da la citad Eric Augsburgger beneventà las Grischunas ed ils Grischuns. Il president da la regenza Claudio Lardi ha engrazià per il cordial bainvegni en la Svizra franzosa.

A las 10.30 ha ina gronda rotscha da giasts giudì il concert cun ils giuvenils da l'orchester grischun d'instruments da flad.

L'act festiu

Las preschentaziuns attractivas da la cultura da musica grischuna èn vegnidas enramadas dals pleds dal president dal Cussegl grond Vitus Locher, dal president da la regenza Claudio Lardi e da la directura da l'Expo Nelly Wenger.

Sco punct culminant absolut ha pudì vegnir preschentà in capricorn incumparabel da glatsch. El è vegnì stgaffi en 20 uras da 10 sculpturs d'objects da glatsch (Atelier Odermatt), è 20 tonnas grev e 5 meters aut. Las visitadras ed ils visitaders da l'Expo èn stads intgantads ed han admirà la sculptura passagera.

Igl è suandà il ballet da raiver Danse Verticale, accompagnà da tuns da la tibia. La truppa dad Erika Engler ha fascinà cun saut giun plaun sco er en 5 m autezza, sin la puntanada, il chau avant.

E suenter l'act festiu suonda il «culinariu» grischun. I vala la paina da star en colonna – las spezialitads grischunas èn dumandadas.

Er il suentermezdi cuntinuescha il divertiment: Sin tribuna vegn fatg musica e

«quaida per il Grischun». Sin l'entira artepilage vegnan admirads, charsinads e fotografads ils capricorns ch'èn ils stars da quest di.

Aua extrema

Betg il davos han tuttas e tuts er vulì visitar «Aua extrema», il project uffizial da la Conferenza da las regenzas dals chantuns da la Svizra Orientala per l'EXPO.02. Qua en furma curta in' impressiun da quai che spetgava a l'intern da l'expoziziun:

«Aua extrema» – en quest'expoziziun cun il titel rumantsch survegnan las visitadras ed ils visitaders pes bletschs! Els entran a pe blut, chaminan tras il gaud da l'aua, chattan la chasa da las flurs da glatsch, admiran la fotografia a vista d'utschè, sa recreeschan en la bar d'aua. L'aua è la «rait da las raits» che collia las auas da la Svizra da l'Ost cun ils oceans. Il medem mument gioga «Aua extrema» er gugent cun cuntraris. La chasa da las flurs da glatsch è in lieu da fradaglias, schizunt l'aua stad; en ella creschan cristals da glatsch che svaneschan, sch'ins als tutga, e sa furman suenter puspè danovamain.

L'istorgia cuntinuescha

Il team da l'Expo ha gi in intensiv di: En in'ulteriura acziun da notg èn ils capricorns vegnids preparads per il transport a Cuira. Gia la proxima damaun èn els sa preschentads als visitaders da la GEHLA.

Las vischnancas han gi l'ocasiun d'acquistar lur capricorn per 1200 francs. L'interess d'acquistar in dals org capricorns ch'èn restads è sco spetgà stà grond. A la GEHLA èn vegnids pajads pretschs maximalis fin circa sisimilli francs.

Oz stattan 200 capricorns colorads en las vischnancas; sco regurdientscha ad in'occurrnza, a la quala il Grischun è sa preschentà a l'entira Svizra sco chantun varià e da tuttas colurs.

«Impressiuns che restan en buna memoria»

Christian Durisch, il coordinatur dal project, concluda il cudesch commemorativ cun las suandantas impressiuns persunals: Da celebrar la varietad culturala dal Grischun sut il motto «natiral e colorà» è stà la gronda mira per noss di chantunal. Medemamain han ins vulì exprimer la simpatia dal Grischun per l'Expo.02 sco er per la Svizra franzosa. Ils giasts envidads dal Chantun, ils represchentants da numerusas vischnancas sco er la populaziun han furnà durant quest di ensemen cun otgtschient collavuraturas la ferma delegaziun grischuna.

Entamez ils animals da vopna grischuns da bellezza colurs èn sa muventadas durant il di passa 27 000 persunas sin l'artepilage da Neuchatel. Tut questas persunas n'èn betg mo vegnidas pervi da l'expoziziun, mabain er per «vesair» il Grischun. Quai ha laschà crescher in'atmosfera da vacanzas.

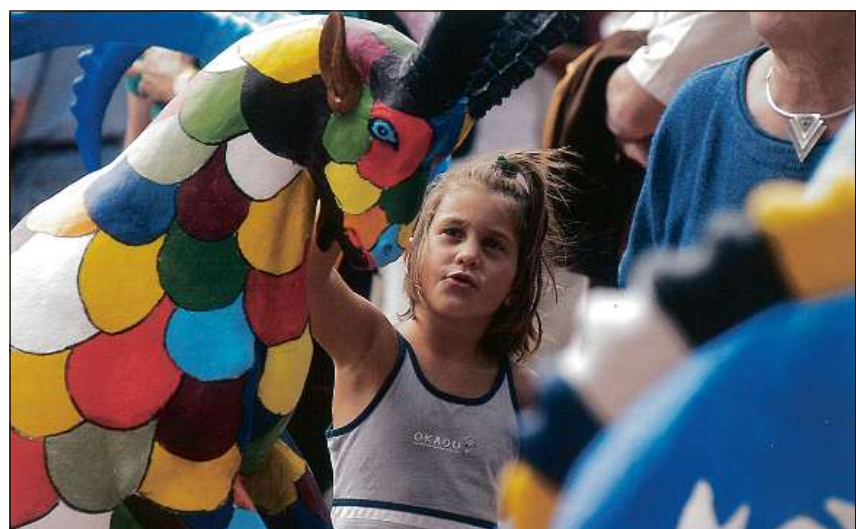
Grischuns, Grischuns che laschan encrescher, visitaders da l'expoziziun, ils giasts romands sco er la gliעד da l'Expo èn s'avischinads ed han giudì la purschida variada. Igl è vegnì admirà, fotografà, discurrì e rinfrestgà regurdientschas. Dunnas en costumes han repartì scarnuzs cun paun, charn, aua, vin, café, latg, gervosa, turta da nuschs e croccanta. In program ch'era orientà a giuven e vegl ha dominà l'artepilage da Neuchatel cun musica, chant ed in incumparabel ballet da raiver. Ins po discurrer d'in di chantunal cun success che vegn a restar ditg en buna memoria.

La preschentaziun:

Departament da l'intern e da l'economia publica dal Grischun: Di chantunal dal Grischun a l'Expo.02. Cuira 2003.

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=662
www.chatta.ch

Ils veritabels stars dal di èn stads ils capricorns colorads. En text e maletg accompogna la publicaziun la realisaziun da quels da l'emprima skizza fin a lur gronda parada a Neuchatel.